

Renata Ciesielska-Kruczek

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
renata.ciesielska-kruczek@libpost.up.krakow.pl

Ewa Piotrowska

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
ewa.piotrowska@libpost.up.krakow.pl

Działalność upowszechniająca zabytkowe zbiory w bibliotekach włoskich

Słowa kluczowe: biblioteki włoskie, Biblioteka Ambroziańska (Mediolan), Biblioteka Królewska w Turynie, Biblioteka Uniwersytecka w Genui, Biblioteka Marcjańska (Wenecja), kolekcje cyfrowe

Abstrakt: W artykule przedstawiono biblioteki Północnych Włoch: Bibliotekę Ambroziańską w Mediolanie, Bibliotekę Królewską w Turynie, Bibliotekę Uniwersytecką w Genui i Bibliotekę Marcjańską w Wenecji. Książnice te posiadają cenne kolekcje zbiorów, które są digitalizowane i udostępniane w sieci, przyczyniając się do popularyzacji włoskiego dziedzictwa kulturowego.

Keywords: Italian libraries, Ambrosian Library (Milan), Royal Library in Turin, University Library of Genova, National Library of St. Mark's (Venice), digital collections

Abstract: The article presents a study of some libraries of Northern Italy: Ambrosian Library in Milan, Royal Library in Turin, University Library of Genova and National Library of St Mark's in Venice. These libraries store some valuable collections which are digitized and made available online, contributing to the popularization of the Italian cultural heritage.

Księgozbiory zgromadzone w bibliotekach włoskich uchodzą za bezcenne źródło analiz dziejów kraju i świata, historii literatury oraz rozwoju języka. Rękopisy oraz wartościowe zbiory stanowią warsztat badań historyczno-literackich, dlatego ich digitalizacja i publikacja internetowa pozwalająca na udostępnienie utworów nieograniczonej liczbie odbiorców, przyczyniająca się do popularyzacji wiedzy o włoskiej kulturze, jest tak istotna. Biblioteki włoskie od lat realizują politykę cyfryzacji zbiorów, zwłaszcza kolekcji specjalnych. Ma to na celu zabezpieczanie cennych, unikatowych oryginałów, zaś udostępnianie kopii w bibliotekach cyfrowych traktowane jest jako skuteczny sposób ich upubliczniania. Dostępność elektronicznych wersji dokumentów umożliwia wyłączenie z obiegu czytelniczego oryginalnych egzemplarzy, zapewniając im optymalne warunki przechowywania.

Opisane w artykule zabytkowe biblioteki Północnych Włoch: Biblioteka Ambroziańska w Mediolanie, Biblioteka Królewska w Turynie, Biblioteka Uniwersytecka w Genui i Biblioteka Marcjańska w Wenecji wykorzystują nowoczesne techniki, zamieszczając informacje o zbiorach w katalogach i bazach danych, a zdigitalizowane dokumenty w bibliotekach cyfrowych, na portalach kulturalnych i wystawach wirtualnych.

Biblioteka Ambroziańska w Mediolanie

Biblioteka Ambroziańska w Mediolanie ze względu na liczbę i wartość swoich zbiorów jest bez wątpienia jedną z najważniejszych bibliotek we Włoszech. Wybudowana w samym sercu Mediolanu, na fundamentach Forum Romanum, jest symbolem łączącym „wiarę z rozumem i tradycję z nowoczesnością”. W jej zbiorach przechowywane są wartościowe dzieła literatury świeckiej i religijnej.

Bibliotece założonej w 1609 r. przez kardynała Fryderyka Boromeusza nadano nazwę Ambrosiana, od patrona i opiekuna Mediolanu Ambrozjusza. Emisariusze Boromeusza, wielkiego filantropa i kolekcjonera, przeczesywali Europę Zachodnią, a nawet Grecję i Syrię w poszukiwaniu rzadkich ksiąg i rękopisów. Na zbiory inauguracyjne bibliotekę złożyły się również najcenniejsze księgozbiory bibliotek klasztornych (np. benedyktynów z Bobbio) oraz kolekcji należących do słynnych uczonych (m.in. Vincenzo Pinelliego, który zgromadził w Padwie ponad 800 manuskryptów, w tym rękopis *Iliady* Homera). Nie dziwi więc fakt, że gdy Ambrosiana rozpoczęła swoją działalność, jej kolekcja składająca się z około 15 tys. ksiąg i 30 tys. rękopisów przewyższała znacznie starsze biblioteki (zbiór tekstów w Bibliotece Watykańskiej był siedem razy mniejszy niż w Bibliotece Ambroziańskiej).

O dużym znaczeniu biblioteki już w początkach jej działalności świadczy opis francuskiego pisarza i bibliotekarza z 1627 r.: „Biblioteka Ambroziańska przewyższa wszystkie inne (biblioteki) pod względem wielkości. (...) Bibliotekarze są dobrze opłacani i dobrze traktowani tak, że zawsze troszczą się o zbiory biblioteki i ludzi, którzy korzystają z niej każdego dnia...”

Fotografia 1. La Sala Federiciana. Czytelnia Biblioteki Ambroziańskiej

Źródło: <http://www.finzionimagazine.it/news/attualita-news/librocielo-il-fuorisal-one-da-la-parola-ai-libri/attachment/sala-federiciana/>.

Boromeusz do realizacji swojej wizji stworzenia najnowocześniejszej biblioteki XVII-wiecznej Europy zatrudnił wybitnych architektów, którzy zastosowali szereg nietypowych jak na owe czasy rozwiązań. W celu optymalizacji przestrzeni w czytelni (La Sala Federiciana, zob. fot. 1) w połowie wysokości ścian umieszczono balkon, odpowiednio rozlokowano stoły, a oświetlenie zapewniały dwa duże okna znajdujące się po obu stronach pomieszczenia. Niestety, w 1943 r. słynna czytelnia Federiciana została poważnie uszkodzona w trakcie wybuchu; spłonęło wówczas część księgozbioru Ambrosiana. Przywrócona w latach powojennych do świetności, pozostała zamknięta aż do roku 2009, kiedy to podjęto decyzję o wyeksponowaniu w Sali Federiciana największego zbioru notatek Leonarda da Vinci – *Kodeksu Atlantyckiego*. Obecnie zabytkowa czytelnia Federiciana pełni funkcję wystawienniczą, a zbiory są udostępniane dla naukowców i studentów w działającej od początku XX w. Czytelni Biblioteki Ambrozjańskiej (fot. 2).

Fotografia 2. La Sala di Lettura della Biblioteca Ambrosiana

Źródło: <http://www.360visio.com/wp-content/uploads/MI360Ente/5Ambrosiana/Bibliot/552-SalaLettura/output/index.html>.

W bibliotece zgromadzono ponad 750 tys. książek i 35 tys. manuskryptów w większości zaliczanych do arcydzieł literatury światowej. Są to teksty klasyczne, historyczne, literackie i religijne. Znajduje się tutaj m.in. ilustrowana *Iliada* Homera z V wieku. Na szczególną uwagę zasługują: *Kanon Muratoriego* (najstarszy prywatny katalog ksiąg Nowego Testamentu z 180 r. n.e., zob. fot. 3), *De divina proportione* – traktat matematyczny Luki Pacioli z ilustracjami Leonarda da Vinci, chrześcijańskie i arabskie rozprawy o medycynie czy unikatowy zbiór poezji islamskiej z XI w. Wyjątkowe znaczenie ma kolekcja literatury arabskiej i orientalnej, a wśród zbiorów specjalnych na uwagę zasługuje bogata kolekcja rysunków, rycin i grafik, monet i medali.

O wartości naukowej kolekcji decyduje przede wszystkim bogactwo znakomitych rękopisów w językach: greckim, łacińskim, hebrajskim, syryjskim, arabskim, etiopskim, tureckim i perskim. W zbiorach przechowywane są oryginalne rękopisy Tomasza z Akwinu, Ariosto, Niccolò Machiavellego, Galileusza, jak również całe zbiory biblioteczne Giuseppe

Parini i Cesare Beccaria. Rękopisy oraz najwartościowsze zbiory stanowią znakomity warsztat do badań historyczno-literackich, dlatego tak ważna jest digitalizacja i publikacja internetowa, pozwalająca na ich udostępnienie nieograniczonej liczbie czytelników.

Fotografia 3. *Kanon Muratoriego* – najstarszy katalog Nowego Testamentu, ok. 180 r. n.e.

Źródło: <http://piotrandryszczak.pl/kanon-muratoriego-co-swiadkowie-jehowy-wykropkowali.html>.

Kolekcja rysunków licząca 12 tys. prac pod względem wartości prezentuje jeden z najcenniejszych zbiorów we Włoszech. Są to prace artystów europejskich z okresu od XIV do XIX w., pochodzące ze zbiorów twórców, pracowników naukowych, kolekcjonerów, marszałków.

Wiele spośród zabytkowych starych ksiąg Biblioteki Ambrojańskiej to dzieła rzadkie, często unikatowe. Digitalizacja umożliwia wyłączenie znaczącej części księgozbioru z bezpośredniego udostępniania, tak aby chronić wyjątkowe egzemplarze przed zniszczeniem i kradzieżą. Badacze oraz wszyscy zainteresowani zyskali dzięki kopiom cyfrowym łatwy dostęp do dziedzictwa kulturowego.

Promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego Biblioteki Ambrojańskiej służą systematycznie organizowane wystawy, spotkania, seminaria szkoleniowe, odczyty, prelekcje, dyskusje z zakresu zagadnień artystycznych, naukowych i religijnych. Na przykład filozoficzne odczyty tekstów XX-wiecznych autorów koncentrują się na współoddziaływaniu nauki i filozofii. Z kolei poetyckie odczyty „Poeci czytają poetów” oraz spotkania literackie propagują istotne dla włoskiej kultury zabytki piśmiennictwa. Popularnością wśród studentów, naukowców i miłośników kultury cieszą się seminaria „Wokół kodu” oraz „Wokół tekstu”, prezentujące najcenniejsze skarby biblioteki.

W 2015 r. biblioteka, aby sprostać wymogom nowoczesnej komunikacji, zgodnie ze swoim statusem jako instytucji otwartej na wiedzę, co było intencją założyciela, udostępniła użytkownikom nową stronę internetową możliwą do odczytu w dwunastu językach. Informacja o rękopisach, inkunabułach, drukach, czasopiśmie oraz kolekcjach specjalnych zawarta w katalogu OPAC umożliwia pierwszą selekcję badań źródłowych oraz sprawne przeszukiwanie bibliograficzne. Skatalogowane w całości zbiory we współczesnych bibliotekach to norma, ale w przypadku bibliotek o kilkusetletniej historii, właśnie takich jak Biblioteka Ambroziańska, nie jest to takie oczywiste. Ograniczeniem jest nie tylko duża liczba dokumentów, a przede wszystkim ich różnorodność (rękopisy, rysunki, grafiki, listy itp.). Obecnie skatalogowano 60% zbiorów, co oznacza, że dla dokładnej kwerendy bibliograficznej konieczna jest analiza katalogów kartkowych. Ułatwieniem jest rozpoczęta digitalizacja i publikacja katalogów kartkowych, która umożliwia badaczom dostęp do informacji z każdego zakątka świata.

Zbiory Biblioteki Ambroziańskiej widoczne są na Internetowym Portalu Kulturalnym (wł. *Portale Internet Culturale*), oferującym zintegrowany dostęp do zdigitalizowanych zasobów bibliotek, archiwów i innych włoskich instytucji kulturalnych. Z kolei baza danych MANUS, zawierająca opisy rękopisów przechowywanych w bibliotekach włoskich, rejestruje 2,7 tys. opisów pozycji rękopiśmienniczych z Biblioteki Ambroziańskiej (stan na 01.2017 r.).

Biblioteka Królewska w Turynie

Biblioteka Królewska w Turynie (fot. 4), wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, została założona w 1831 r. przez Karola Alberta Sabaudzkiego, króla Sardynii. Biblioteka utworzona na polecenie króla pierwotnie przeznaczona była dla oficerów i uczonych zainteresowanych studiowaniem historii i sztuk pięknych.

Fotografia 4. Biblioteka Królewska w Turynie

Źródło: fot. Renata Ciesielska-Kruczek.

Biblioteka została zaprojektowana w stylu neoklasycystycznym; jej sufit zdobią monochromatyczne freski przedstawiające alegorie sztuki i nauki, wzdłuż ścian ustawiono dwa poziomy regałów z orzecha włoskiego, a balkon zdobi kuta, żelazna poręcz, która zabezpiecza dostęp do regałów na wyższym poziomie.

Biblioteka Królewska w Turynie znajduje się wśród 46 bibliotek państwowych, które podlegają ustawie *Regolamento recante norme sulle biblioteche pubbliche statali* z 1859 r., z obowiązującą aktualizacją z 1995 r. Grupę tę tworzy 10 bibliotek narodowych, 9 uniwersyteckich (niepodlegających bezpośrednio władzom uniwersyteckim), 11 bibliotek zaliczanych do zabytków narodowych oraz 16 innych. Wymienione placówki podlegają bezpośrednio władzom państwowym, a pieczę nad nimi sprawują: Ministerstwo Kultury oraz Generalna Dyrekcja ds. Dóbr Kultury, Instytutów Kulturalnych i Prawa Autorskiego. Zgodnie z wytycznymi Biblioteka Królewska realizuje zadania, tworząc we współpracy z innymi instytucjami zintegrowaną obsługę biblioteczną w formie konsultacji, informacji bibliograficznych, organizacji zajęć i imprez kulturalnych.

Obecnie księgozbiór biblioteki obejmuje 200 tys. druków, 4,5 tys. rękopisów, 3 055 rysunków, 187 inkunabułów, 400 albumów fotograficznych oraz liczne nagrania i mapy. Są to specjalistyczne zbiory z historycznych, heraldycznych i numizmatycznych dziedzin, ze szczególnym uwzględnieniem historii dynastii i państwa Sardynii. Księgozbiór o charakterze źródłowym oferuje badaczom cenne opracowania monograficzne, sprawozdania, zarządzenia, plany, statuty, kroniki oraz listy.

Zbiory wyróżnia również kolekcja sztuki graficznej: rysunki mistrzów włoskich i zagranicznych z wieków od XV do XIX, w tym słynny *Autoportret* Leonarda da Vinci (fot. 5). *Autoportret* namalowany został z niezwykłą precyzją i dbałością o detale, z wykorzystaniem sangwiny, czyli brunatno-czerwonej kredy używanej do tworzenia szkiców i rysunków. Jest to jedyny autoportret renesansowego artysty kojarzony dziś niemal przez wszystkich miłośników sztuki. Kolejną niezwykle cenną pracą Leonarda da Vinci wystawioną obecnie w Bibliotece Królewskiej w Turynie jest traktat *O locie ptaków. Codex on the Flight of Birds*, zbiór 18 arkuszy pism i notatek z przełomu XV i XVI w. autorstwa da Vinci. Został on подарowany w roku 1893 królowi Umberto I przez rosyjskiego kolekcjonera Theodora Sabachnikoffa.

Fotografia 5. *Autoportret* Leonarda da Vinci. Podpis, który artysta złożył na dolnej krawędzi rysunku: „Leonardus Vincius ritratto di se stesso assai vecchio”, można tłumaczyć jako: „Leonardo da Vinci portret bardzo starego siebie”

Źródło: https://la.wikipedia.org/wiki/Leonardus_Vincius#/media/File:Leonardo_self.jpg.

Na stronie internetowej biblioteki zamieszczana jest obszerna dokumentacja ilustrująca wystawy powstające najczęściej w oparciu o zbiory własne. Królewska Biblioteka w Turynie uruchomiła projekt „wirtualne wystawy”, umożliwiając szerszej publiczności poznanie jej najcenniejszych dokumentów, które decydują o charakterze i odmienności od innych zbiorów. Aplikacja, stworzona we współpracy z agencją Web Archibuzz Ltd., oferuje znacznie więcej niż proste digitalizacje dzieł, bowiem użytkownicy korzystający z platformy mają okazję zobaczenia niektórych prac na odbywających się wystawach.

Zbiory Biblioteki Królewskiej są skatalogowane w OPAC SBN (*Servizio Bibliotecario Nazionale*) oraz widoczne w EDIT16 (*Il Censimento nazionale delle edizioni italiane del XVI secolo*) – bazie danych druków wydanych między latami 1501 i 1600 w języku włoskim. Biblioteka oferuje badaczom katalogi ogólne oraz przedmiotowe zbiorów historycznych, katalog czasopism (zaktualizowany do 2006 r.), katalog inkunabułów oraz zbiorów szesnastowiecznych, katalog rękopisów, rysunków, rycin.

Biblioteka Uniwersytecka w Genui

Biblioteca Universitaria di Genova powstała z Biblioteki Kolegium Jezuickiego, której początki sięgają 1604 r. W 1773 r. Towarzystwo Jezusowe zostało rozwiązane, a kolegium przemianowano na Uniwersytet Publiczny (*Università Pubblica*). Znalazł się on pod kontrolą Republiki Genui, a jego biblioteka (*Libreria della Pubblica Università di Via Balbi*)

mieściła się w części budynku dawnego Kolegium Jezuickiego. Instytucja powiększała się przez włączanie do niej kolekcji likwidowanych bibliotek zakonnych i instytucji religijnych. Obecnie Biblioteca Universitaria di Genova specjalizuje się w naukach humanistycznych i podlega bezpośrednio Ministerstwu Kultury. Zgodnie z ustawą z 2006 r. pełni funkcję Biblioteki Narodowej dla regionu Ligurii i posiada prawo do egzemplarza obowiązkowego.

W starej historycznej siedzibie biblioteki brakowało miejsca, dlatego Ministerstwo Kultury zakupiło budynek dawnego Hotelu Colombia (fot. 6). Przeprowadzkę rozpoczęto w 2013 r., a dalsze prace adaptacyjne są wciąż prowadzone. Instytucja stanęła przed trudnym wyzwaniem przystosowania do celów bibliotecznych miejsca, które pierwotnie pełniło inną rolę. Gmach ten wybudowany został w latach 1921–1927. Hotel otwarto w 1929 r. i działał do 1989 r. Położony jest w sąsiedztwie starego portu i historycznego centrum miasta, przy jednej z głównych ulic – via Balbi. Był najważniejszym hotelem w mieście. Miał 200 pokoi, 6 pięter i 2 kondygnacje podziemne. Klientelę stanowiły osoby z wyższych sfer: arystokraci, finansjści, politycy, gwiazdy filmowe, koronowane głowy, prezydenci, sportowcy, pisarze. Z grona sławnych Polaków hotel odwiedził w 1932 r. Ignacy Paderewski. Budynek był wyposażony niezwykle luksusowo w stylu baroku genueńskiego i rokoka weneckiego.

Fotografia 6. Biblioteca Universitaria di Genova. Budynek dawnego Hotelu Colombia

Źródło: fot. Renata Ciesielska-Kruczek.

Remont przebiegał z dużymi opóźnieniami z powodu kłopotów finansowych oraz problemów z wykonawcami. Ponadto pojawiły się trudności z adaptacją wewnątrz. Konstrukcja budynku hotelowego była solidna oraz nowatorska jak na lata dwudzieste XX w., ale nie spełniała standardów bibliotecznych. Z tego powodu większość książek ulokowano w magazynach

w dwóch podziemnych kondygnacjach. Na parterze częściowo przywrócono wygląd eleganckiego hotelu (hol, sala balowa, restauracja, kawiarnia). Trzy piętra z widokiem na ulicę przeznaczono na czytelnie z wolnym dostępem do półek (fot. 7). Na czwartym piętrze ulokowano dyrekcję, administrację i inne biura, a taras panoramiczny na ostatniej kondygnacji będzie miejscem na bar, kawiarnię i restaurację, prowadzone przez firmy zewnętrzne.

Fotografia 7. Czytelnia specjalistyczna w dawnych apartamentach Hotelu Colombia

Źródło: fot. Renata Ciesielska-Kruczek.

W byłej sali balowej na parterze odbywają się konferencje, warsztaty, szkolenia, koncerty. Znajdująca się obok restauracja hotelowa będzie mieścić foyer i salę konsultacyjną. W dawnej kawiarni hotelowej organizowane są wystawy (fot. 8). W przyszłości na parterze budynku będzie znajdować się informacja ogólna, udostępniane też będą multimedia, gazety i czasopisma (w dawnej kuchni hotelowej). W październiku 2016 r. otwarto dla publiczności specjalistyczne czytelnie na trzech piętrach z wolnym dostępem do półek przeznaczone dla studentów i pracowników naukowych.

Fotografia 8. Wystawa w dawnej kawiarni hotelowej

Źródło: <http://www.freaklance.org/frk/picture.php?/96363>.

Instytucja posiada 540 tys. zbiorów (książki, broszury, inkunabuły, rękopisy, autografy, czasopisma). Nowa siedziba biblioteki w dawnym Hotelu Colombia wystarczy na 40 lat, może bowiem pomieścić 750 tys. woluminów, z czego 220 tys. zostanie umieszczonych w wolnym dostępie w działach tematycznych na różnych piętrach. Dla użytkowników przeznaczono około 500 miejsc z dostępem do sieci komputerowej (w poprzednim budynku dostępnych było 100 miejsc), kolejnych 300 miejsc dostępnych będzie w innych pomieszczeniach (sala konferencyjna, sala seminaryjna).

Biblioteka Universitaria di Genova prowadzi bogatą działalność edukacyjną. Organizuje staże biblioteczne i wolontariat, szkolenia z użytkowania baz danych, mini kursy komputerowe na żądanie użytkowników, zajęcia biblioteczne dla szkół i dla ogółu społeczeństwa oraz warsztaty edukacyjne we współpracy ze szkołami średnimi. Posiada umowę z sekcją Ligurii Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotek, w ramach której organizuje spotkania dla bibliotekarzy. Współpracuje z departamentami uniwersytetu i prowadzi moduł nauczania historii książki i edytorstwa dla studentów.

Katalog biblioteki jest częścią Katalogu Bibliotek Liguryjskich (*Catalogo delle Biblioteche Liguri*), który zawiera ponad milion opisów bibliograficznych. Celem projektu jest dostęp do katalogów bibliotek z regionu Liguria oraz do katalogu Biblioteka Universitaria di Genova w możliwie łatwy sposób. Niektóre dokumenty z tych bibliotek dostępne są w Liguryjskiej Bibliotece Cyfrowej (*Biblioteca Digitale Ligure*), w której znajdują się dwie

kolekcje z Biblioteca Universitaria di Genova: *Collezione cartografica antica Biblioteca Universitaria di Genova* (ponad 6 tys. dokumentów kartograficznych od XV do XIX w.: drukowane książki, mapy i wykresy) oraz *La Prima Guerra Mondiale nel Fondo Militare della Biblioteca Universitaria di Genova: Lo scritto e l'immagine come testimonianza* (dokumenty związane z pierwszą wojną światową, które do 1934 r. znajdowały się w Biblioteca del Presidio Militare di Genova).

W bibliotece realizowane są różne projekty digitalizacji zbiorów, np. *Superba Antiqua* (edycje publikacji z XVI-XVII w., które zawierają motywy ikonograficzne dekoracji architektonicznych, portale, posągi i popiersia), *Archivio Digitale del novecento* (projekt realizowany od 2004 r. z jednym z departamentów Uniwersytetu w Genui, mający na celu digitalizację włoskiej literatury XX-wiecznej).

Biblioteca Universitaria di Genova bierze udział w projekcie Włoska Biblioteka Cyfrowa (*Biblioteca Digitale Italiana*), w ramach którego digitalizowane są historyczne katalogi włoskich bibliotek. Obecnie wśród ponad 200 dostępnych katalogów znajduje się 5 zeskanowanych katalogów Biblioteki Uniwersytetu w Genui, w tym m.in. *Catalogo delle edizioni aldine* – katalog Aldynów, czyli książek pochodzących z weneckiej oficyny Aldusa Manucjusza (Aldo Manuzio). Są to drukowane w latach 1494–1597 specjalną kursywą głównie dzieła klasyków greckich i rzymskich. Inne katalogi biblioteki dostępne we Włoskiej Bibliotece Cyfrowej to: *Catalogo delle edizioni bodoniane*, *Catalogo delle edizioni dal 1506 al 1536*, *Catalogo delle edizioni elzeviriane*, *Catalogo per autori e titoli*. Wszystkie katalogi z biblioteki w Genui są uszeregowane w układzie alfabetycznym. Biblioteka bierze też udział w projekcie *Censimento Nazionale delle Edizioni del XVI secolo* (Narodowy spis wydań XVI-wiecznych).

Biblioteka jest częścią SBN (*Servizio Bibliotecario Nazionale*), w którym znajdują się najstarsze zbiory biblioteki (do tej pory jeszcze tylko część z nich). SBN jest siecią biblioteczną, a katalog OPAC zawiera informacje o kolekcjach 4,9 tys. bibliotek państwowych, uniwersyteckich, instytucji prywatnych, instytucji lokalnych i innych z różnych sektorów. Posiada m.in. opisy dokumentów od XVI do XX w., opisy bibliograficzne pozyskane z katalogów papierowych do 1990 r. oraz opisy po 1990 r. Katalog podaje lokalizację – informację, w której bibliotece znajduje się dokument, oraz oferuje dostęp do katalogu lokalnego, daje możliwość wypożyczeń międzybibliotecznych (jeśli biblioteka należy do SBN ILL system) oraz dostęp do kartoteki haseł wzorcowych.

Biblioteka Uniwersytecka w Genui wydaje własne publikacje (kilkanaście pozycji od 1990 r.) na temat posiadanych manuskryptów, inkunabułów, periodyków, zbiorów muzycznych. W 2015 r. opublikowano pierwszą część monografii na temat historii kolekcji bibliotecznej (*Biblioteca Universitaria di Genova: Fondi Storici. Parte I*).

Biblioteka Marcjańska w Wenecji

Biblioteca Marciana (Biblioteka Marcjańska, Biblioteka Narodowa św. Marka, Biblioteka Sansovina) jest jedną z największych bibliotek włoskich i jedną z pierwszych bibliotek publicznych w Europie (fot. 9). Pełni funkcję jednej z dziesięciu włoskich bibliotek narodowych. Znajduje się na placu św. Marka w Wenecji. Inicjatorem powstania biblioteki

publicznej w Wenecji był w XIV w. Petrarca. Nie zdołał jednak zrealizować swojego projektu. Po śmierci Petrarki jego kolekcja trafiła do Padwy.

Fotografia 9. Biblioteca Marciana na placu św. Marka w Wenecji

Źródło: <http://nassifblog.blogspot.com/2012/02/top-libraries.html>.

Zalążkiem przyszłej biblioteki publicznej w Wenecji stał się zbiór ksiąg ofiarowanych przez kardynała Giovanniego Bessariona (donacja na rzecz Republiki Weneckiej w 1468 r.). Księgozbiór Bessariona zawierał komplet klasycznych dzieł greckich, a także twórczość wielu dawnych i ówczesnych pisarzy bizantyńskich (746 kodeksów, w tym 482 kodeksy greckie i 246 łacińskie). Zasób ten stanowił najważniejszą kolekcję greckich rękopisów w Italii w XV w. Zbiory Bessariona nie zachowały się w całości. Obecnie spotkać je można w różnych bibliotekach Europy: Bibliotece Watykańskiej, Turyńskiej oraz w Paryżu, Oksfordzie, Norymberdze i Wiedniu. Biblioteka powiększała się dzięki darom i zapisom testamentowym, a także z powodu przyłączania do niej kolekcji innych bibliotek weneckich. Wiele z ofiarowanych kodeksów pochodziło ze zdobytego w 1453 r. przez Osmanów Konstantynopola.

Bessarion życzył sobie, aby jego zbiór przechowywany był w odpowiednim miejscu, ale przez wiele lat mieścił się on w kilku lokalizacjach. Budowę gmachu Palazzo della Libreria przy Placu św. Marka rozpoczęto w 1537 r. Biblioteka wprowadziła się do budynku w 1553 r., prace ukończono w 1588 r. Projektantem siedziby biblioteki był włoski architekt Jacopo Sansovino, od którego instytucję nazywa się też Biblioteką Sansovina. Przy ozdabianiu gmachu pracowali słynni artyści, m.in. Tycjan i Tintoretto (fot. 10).

Fotografia 10. Sala d'Oro w Bibliotece Marciana

Źródło: <http://u-in-u.com/art-destinations/venice/museums/museo-correr/14/>.

Biblioteka Marcjańska stała się oficjalną biblioteką republiki od 1603 r., kiedy to weszła w życie ustawa nakazująca każdemu wydawcy książek, działającemu w granicach Republiki Weneckiej, złożenie w bibliotece egzemplarza obowiązkowego. W 1797 r. po upadku Wenecji dekretem Napoleona zlikwidowano wiele zgromadzeń religijnych, których księgozbiory trafiły do Biblioteki Marcjańskiej. W 1811 r. bibliotekę przeniesiono do Pałacu Dożów, a w 1924 r. instytucja ponownie powróciła do swojego budynku.

Biblioteka Marcjańska pełni funkcję biblioteki narodowej, a specjalizuje się w historii Wenecji. Posiada szczególnie bogate zbiory z zakresu filologii klasycznej (rękopisy greckie, łacińskie, orientalne). Liczy 750 tys. woluminów, w tym 622 804 tomy książek drukowanych, 2 887 inkunabułów, 13 113 rękopisów, 24 069 woluminów druków z XVI w.

Najbardziej wartościowymi egzemplarzami ze zbiorów Biblioteki św. Marka są dwa kodeksy z rękopisami *Iliady*: *Homerus Venetus A* (X w.) i *Homerus Venetus B* (XI w.). Ponadto posiada egzemplarz pierwszej książki wydrukowanej w Wenecji – *Epistolae ad familiares* Cycerona z 1481 r. oraz kompletny zbiór książek drukarza weneckiego Aldusa Manucjusza, tzw. Aldynów. Do najstarszych zabytków kartograficznych należy mapa świata Ojca Mauro (Fra Mauro) z 1459 r. oraz plan Wenecji Jacopa de' Barbari z 1500 r.

Fotografia 11. Czytelnia Główna w Bibliotece Marciana

Źródło: <http://laidlawuginternships.wp.st-andrews.ac.uk/files/2015/08/marciana-copy.jpg>.

Biblioteka Marcjańska organizuje liczne imprezy, konferencje i pokazy. Turystów zwiedzających Wenecję jeden bilet upoważnia do zobaczenia Biblioteki Marcjańskiej, Muzeum Correr (muzeum miasta i kultury weneckiej), Pałacu Dożów oraz Muzeum Archeologicznego z eksponatami greckimi i rzymskimi, które mieści się w budynku biblioteki.

Na stronie Biblioteca Digitale Italiana znajduje się dziewięć zeskanowanych historycznych katalogów biblioteki: *Cataloghi di codici greci. Catalogo del Fondo Antico; Cataloghi di codici greci. Catalogo manoscritto; Cataloghi di codici greci. Catalogo manoscritto. Indice alfabetico; Cataloghi di codici italiani. Catalogo manoscritto; Cataloghi di codici italiani. Catalogo manoscritto. Indice alfabetico; Cataloghi di codici latini e italiani. Catalogo manoscritto. Indice dei codici di argomento veneziano; Cataloghi di codici latini. Catalogo del Fondo antico; Cataloghi di codici latini. Catalogo manoscritto; Cataloghi di codici latini. Catalogo manoscritto. Indice alfabetico.*

W celu łatwiejszego dostępu do zbiorów zdigitalizowano wiele dokumentów. Na stronie domowej biblioteki dostępne jest *Archivio dei possessori* (znaki własnościowe w książkach i na rękopisach) oraz *Aldi Manuzio: dieci intermezzi tipografici* (wystawa wirtualna z 10 Aldynami ze zbiorów biblioteki).

Informacje o instytucji i jej zbiorach wraz z dostępem do pełnych tekstów można znaleźć na Internetowym Portalu Kulturalnym (*Internet Culturale: Cataloghi e collezioni digitali delle biblioteche italiane*). Oferuje on zintegrowany dostęp do zdigitalizowanych zasobów bibliotek, archiwów i innych włoskich instytucji kulturalnych. W założeniu ma służyć upowszechnianiu dostępu do bogatego dziedzictwa narodowego Włoch. Oprócz dostępu do zbiorczych katalogów bibliotek, kolekcji manuskryptów, starych druków, partytur czy map portal daje możliwość obejrzenia wystaw pokazywanych na żywo w muzeach, bibliotekach i innych instytucjach oraz elektronicznego zwiedzania różnych miejsc czy zabytków.

Na portalu Internet Culturale przedstawiono kilka kolekcji Biblioteca Maciana wraz z dostępem do opisów bibliograficznych i pełnych tekstów dokumentów: *Cartografia e materiali grafici Marciani*; *Viaggatori stranieri in Italia: Fondo Tursi*; *Rariora Marciana*; *Manoscritti dei fondi musicali della Biblioteca Marciana*; *Gli incunaboli in volgare della Biblioteca Nazionale Marciana*; *Periodici e riviste preunitarie*; *Sacre rappresentazione della Raccolta Giuntina*.

Podsumowanie

Biblioteki Północnych Włoch aktywnie promują swoje zasoby, a służy do tego celu m.in. portal internetowy Internet Culturale: *Cataloghi e Collezioni Digitali delle Biblioteche Italiane*, zamieszczający informacje o włoskich zbiorach w:

- katalogu SBN (*Servizio Bibliotecario Nazionale*);
- EDIT16 (*Censimento Nazionale delle Edizioni del XVI secolo*) – bazy danych druków wydanych w języku włoskim w latach 1501–1600, we Włoszech i za granicą, zawierającej informacje z ponad 1 500 bibliotek, w tym Biblioteki Ambrozańskiej w Turynie, Biblioteki Królewskiej w Turynie, Biblioteki Uniwersyteckiej w Genui i Biblioteki Marcjańskiej w Wenecji;
- bazy danych MANUS posiadającej opisy rękopisów przechowywanych w bibliotekach włoskich; w bazie tej znajduje się 2 700 (stan na 01.2017 r.) opisów pozycji rękopiśmienniczych z Biblioteki Ambrozańskiej;
- Biblioteca Digitale – Bibliotece Cyfrowej obejmującej zbiory 115 bibliotek, 31 muzeów, instytutów kulturalnych oraz 9 ośrodków władzy lokalnej.

Kolejną formą działalności popularyzatorskiej bibliotek są wystawy eksponujące obiekty pochodzące z własnych zasobów. Uzupełniają je ekspozycje wirtualne, prezentujące w Internecie zdigitalizowane dokumenty (głównie ikonograficzne), którym towarzyszą teksty objaśniające.

Biblioteki włoskie są również aktywne w mediach społecznościowych, przedstawiając swoje kolekcje oraz informacje o wydarzeniach przez siebie organizowanych na Facebooku. Historyczne budynki prezentowanych bibliotek, ze względu na swe piękno architektoniczne i położenie w centrach miast, zachęcają do wizyt nie tylko badaczy i miłośników starych książek, ale także turystów tłumnie odwiedzających Mediolan, Turyn, Genuę i Wenecję. Wszystkie te działania wpływają na popularyzację zabytkowych księgozbiorów i sprawiają, że dziedzictwo kultury włoskiej i światowej jest przekazywane kolejnym pokoleniom.

Bibliografia

1. ADAMIAK Kinga. Biblioteki włoskie – między tradycją a nowoczesnością. *Biblioteka*. 2011, nr 15, s. 245–259. ISSN 0551-6579.
2. *Ambrosian Library* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.ambrosiana.eu/cms/english.html>. Stan z dnia 13.09.2017.
3. *Associazione Italiana Biblioteche* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.aib.it>. Stan z dnia 13.09.2017.
4. *Biblioteca Digitale Italiana. Cataloghi Storici Digitalizzati* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://cataloghistorici.bdi.sbn.it/>. Stan z dnia 13.09.2017.
5. *Biblioteca Digitale Ligure* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://bibliotecadigitale.regione.liguria.it/opacbdll/opac/bdll/index.jsp>. Stan z dnia 13.09.2017.
6. *Biblioteca Nazionale Marciana* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://marciana.venezia.sbn.it/>. Stan z dnia 13.09.2017.
7. *Biblioteca Reale* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: http://www.bibliotecarealepiemonte.beniculturali.it/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=144&lang=en. Stan z dnia 13.09.2017.
8. *Biblioteca Universitaria di Genova* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.bibliotecauiversitaria.ge.it/it/>. Stan z dnia 13.09.2017.
9. *Biblioteca Universitaria di Genova: Fondi Storici. Parte I* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: http://www.bibliotecauiversitaria.ge.it/export/sites/bug/documenti/alia/BUG_Storia_Fondi_P_1.pdf. Stan z dnia 13.09.2017.
10. *Catalogo Generale dei Beni Culturali* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: http://www.catalogo.beniculturali.it/sigecSSU_FE/Home.action?timestamp=1491469211225. Stan z dnia 13.09.2017.
11. *Cultura Italia* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.culturaitalia.it/>. Stan z dnia 13.09.2017.
12. *EDIT16. Censimento Nazionale delle Edizioni del XVI secolo* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/ihome.htm. Stan z dnia 13.09.2017.
13. *Expositions of Biblioteca Reale* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://mostre.bibliotecareale.beniculturali.it/en?page=1>. Stan z dnia 13.09.2017.
14. GUERRINI Mauro, FRIGIMELICA Giovanna. Libraries in Italy: a brief overview. *IFLA Journal* [Dokument elektroniczny]. 2009, vol. 35, s. 94-116. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/13365/1/gmfg.pdf>. Stan z dnia 13.09.2017.
15. *Internet Culturale* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/>. Stan z dnia 13.09.2017.
16. *Manus online* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://manus.iccu.sbn.it/index.php>. Stan z dnia 13.09.2017.
17. *Nouva sede della Biblioteca Universitaria nell'ex Hotel Colombia Genova* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: http://www.impresamancini.it/diconodinoi/nuova_sede_genova.pdf. Stan z dnia 13.09.2017.
18. PAREDI Angelo. *A history of the Ambrosiana*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1983. ISBN 0268010781.
19. RIDI Riccardo. Un mosaico complesso: le biblioteche italiane. *Economia della cultura* [Dokument elektroniczny]. 2003, nr 3, s. 279-286. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/4176/1/RidiEDC.pdf>. Stan z dnia 13.09.2017.
20. *Royal Library in Turin* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.bibliotecarealepiemonte.beniculturali.it/attachments/article/17/inglese.pdf>. Stan z dnia 13.09.2017.
21. *Sala Federiciana* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <http://www.leonardo-ambrosiana.it/en/sala-federiciana/>. Stan z dnia 13.09.2017.
22. SCIOLLA Gianni Carlo (red.). *The art collections of the Royal Library of Turin: drawings, engravings, illustrated manuscripts*. Torino: Istituto Bancario San Paolo Di Torino, 1985.